
אנטישמיות מן התורה מניין?

**בעיית האנטישמיות • אתם עדי • זכור ימות עולם • גוי גדול
• מוסר אדונים ומוסר עבדים • המלחמה על ה' ועל משיחו •
מה יהיה? • הלקח לדורנו**

בעיית האנטישמיות

התופעה של שנאת ישראל - המכונה בטעות "אנטישמיות", אך בעיקרה היא שנאת היהודים גם מצדם של העמים השמיים - היא מיוחדת במינה, עד שקשה מאוד להסבירה ולרדת לשורשיה. עובדה היא, שהאנטישמיות היא תופעת קבע בדברי ימי האנושות, בכל המקומות ובכל הזמנים. ניסיונות שונים נעשו כדי להתחקות אחר שורשיה, ולא זו בלבד שההסברים השונים אינם עולים בקנה אחד, אלא אף מנוגדים הם וסותרים זה את זה, ולא ברור, כיצד תיתכן אותה תופעה מטעמים כ"כ שונים ומנוגדים.

יש שמנמקים את סיבת השנאה בכך שהיהודים בדלנים, ונמנעים מלהיטמע בקרב העמים; ואחרים מסבירים התופעה דווקא ע"י חדירתם של היהודים לתוך העמים ולתרבותם. השנאה בגרמניה שלפני עליית הנאצים לשלטון החלה דווקא נגד יהודים שכינו עצמו "גרמנים בני דת משה", יהודים

* שם המאמר הושאל ממאמרו של ד"ר ישראל אלדד ב'מחנים', כסלו תשכ"ג.

שהתגאו בשייכותם ובמעורבותם בתרבות הגרמנית. הטענה היתה שמעורבותם של היהודים בתרבות הגרמנית*, גדולה בהרבה ממספרם היחסי.

יש שניסו להסביר את התופעה בשנאה הטבעית כלפי החלש, ויש שתיארו את היהודי כבעל כוח שטני המסכן את החברה: היו שהצביעו על יהודים ראשי מדינות, כלכלנים, מדענים, סופרים ומשכילים, כהוכחה על ניסיונות היהודים להשתלט על העולם. בשנות השלושים, היהודים היוו 0.7% מכלל האוכלוסייה בגרמניה, אך עורכי דין יהודיים למשל היו 16.6%.

לעתים שנואים היהודים על היותם קפיטליסטים, ובזמנים אחרים על היותם נושאי דגל הקומוניזם. פעמים מוסברת השנאה בפרימיטיביות של רודפיהם, איכרים אוקראיניים, פולנים נבערים חסרי דעת; ופעמים יוצאת השנאה אל הפועל ע"י עמים אינטליגנטים, משכילים חובבי ספרות ומוסיקה, אנשי תרבות ומדע.

עובדה היא שהיהודים נרדפו במזרח ובמערב בידי שיכורים ובידי פילוסופים, בידי מאמינים ובידי כופרים, בידי עובדי ע"ז ובידי נוצרים בעלי דת החסד, בידי פאשיסטים ובידי סוציאליסטים. על כורחנו, שכל הספרות הענפה העוסקת בבעיית האנטישמיות, לא באה אלא להסביר גילויים חיצוניים בלבד, שאינם טובים אלא למקומם ולשעתם, אך לא נחתו ליסוד הדברים, שהוא השורש לכל הענפים המתפשטים; את השורש יש לחפש במעמקים, בתת ההכרה. יכול אדם, למשל, לפגוע פיסיית באחר בלא כוונת זדון, וכשמבקש הפוגע סליחתו של הנפגע, מיושבים ההדורים. אך אם פוגע אדם בזולתו כאשר כבר שורר מתח ביניהם, הרי זה גורם להתפרצות זעם, שחיפש לעצמו פורקן, ומוצא אותו בכל סיבה מזדמנת.

שנאת ישראל היא תופעת קבע, חוק ולא יעבור, והיא מחפשת לעצמה אפיקים שונים בכל הדורות כדי לבוא לידי ביטוי. המהר"ל מפראג, בפירושו לדברי חז"ל בהגדה של פסח, פיתח רעיון זה. ההגדה מספרת

* סטפן צווייג, למשל, כתב בספרו: "שפתנו היא הגרמנית... מולדתנו, אוסטריה היפה, וכי לא ספר חלקנו תחת שלטונו של הקיסר הטוב פרנץ יוזף? וכי איננו נהנים כמו אחרים מזכויות האזרח שלנו? ... וכי איננו חיים בתקופת קידמה שתחסל בתוך כמה שנים את כל הדתות התמימות הדתיות?" (סטפן צווייג, עולם האתמול, עמ' 129).

“צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו”. ועולה השאלה מה ראו חז”ל להצביע על דוגמה לשנאת ישראל, דווקא את לבן הארמי. ואלו דבריו: “דע, כי במאמר הזה גילו דברים הרבה מאוד, כי היו לישראל מתנגדים, לא כמו שאר מתנגדים שבאו בשביל סיבה, אבל היו לישראל שונאים ואויבים מבלי סיבה, ומי שהיה מתנגד לישראל ביותר ומבלי סיבה, היו לבן ופרעה וכו’. וכן השנאה של לבן היה ג”כ מבלי סיבה, כי לא עשה לו יעקב רק טובות גדולות, ורדף אחריו וכו’. מה שאין כן בעשו שחשב להרוג את יעקב, היה זה בשביל סיבה, שלקח ברכתו וכו’. וכאשר תעמיק בדבר זה תמצא מקור השנאה וכו’, והוא דבר נסתר מאוד” (גבורות ה’, פרק נד).

לכאורה, לא תרם המהר”ל דבר לפתרון הבעיה, שהרי לדעתו השנאה היא “בלי סיבה”, וודאי שיש לנו לתמוה ביותר, מהי הסיבה שאומה“ע שונאים את ישראל “בלא סיבה”. על כן ברור, שאין כוונת המהר”ל לומר שהשנאה היא דבר שרירותי שאין טעם לחקור אחריו, אלא כוונתו לומר שאין לתלות את השנאה בסיבה הנראית לעין; אלא ששורש הבעיה ומקורה הוא בנסתר, במעמקי ההכרה ובתת המודע. וזו הסיבה שאנו מוצאים בכל דור ובכל מקום סיבה שונה, ופעמים אף מנוגדת לחברתה.

חז”ל היטיבו לבטא את חוסר ההגיון שבשנאת ישראל בסיפור הבא:

יהודי אחד עבר לפני אדריאנוס ושאל בשלומו. א”ל הקיסר, מי אתה? ענה לו: יהודי. א”ל, וכי יש יהודי שעובר לפני הקיסר ושואל בשלומו? התיזו את ראשו! עבר אחר שראה מה נעשה לקודמו, ולא שאל בשלומו. א”ל הקיסר, מי אתה? ענה לו: יהודי. א”ל, וכי יש יהודי שעובר לפני הקיסר ולא שואל בשלומו? התיזו את ראשו! אמרו לו שריו: אין אנו יודעים מה אלו המעשים שאתה עושה. מי ששואל בשלומך אתה הורג, ומי שאינו שואל בשלומך אתה הורג! א”ל: ואתם רוצים ליעץ לי היאך אני צריך להרוג בשונאי? (איכה רבה פ”ג אות ר, בתרגום).

הדברים הבאים הם ניסיון להסביר את התופעה מנקודת השקפה תורנית, עפ”י דברי חז”ל וגדולי ישראל, אך משולבים גם דברים שפורסמו על ידי מי שאינם בני ברית, כדי לאשש את הרעיון גם מנקודת מבט חיצונית.

אתם עדי

לפני שנרחיב בדברים, ננסה להציג את תוכנם בקצרה: המאבק הוא בין עובדי האלילים לא-להים, בין ההשקפה האלילית, האומרת שאין אחריות מוסרית של בני-אדם כלפי אדון העולם, לבין תורת ישראל המכריזה על שלטון הבורא ועל סמכותו הבלעדית לדרוש הכנעת יצרים וחיי מוסר כראוי לאדם הנכרא בצלם א-להים.

"ואתם עדי נאום ה' ואני אל" (ישעיהו מג, יב). ואמרו חז"ל: "כשאתם עדי אני א-ל, וכשאתם עדי, כביכול אינני א-להים" (ילקוט שמעוני, ישעיהו מג, יב). ישראל מעידים על מציאות א-להים בעולם, ושנאתם של אומה"ע היא כלפי א-להים עצמו; אלא שאי אפשר להילחם נגד א-להים, ע"כ מופנית המלחמה כלפי מי שמייצג אותו בעולם.

כיצד משמשים ישראל עדיו של בורא עולם? תפקיד זה מתממש בשני אופנים: האחד, בצורה סבילה, ע"י השגחה א-להית; והשני, בייעודו ופעולותיו הבחיריות של עם ישראל.

זכור ימות עולם

עם ישראל בקורותיו, בגורלו ובנצחיותו מוכיח בעליל את מציאות בורא עולם, לא רק כפעולה חד פעמית, אלא כ"מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". הבורא משגיח ומתעניין ומוביל לקראת התכלית, "בעל מלחמות, זורע צדקות מצמיח ישועות", ומאיר על ציון אור חדש. אי אפשר להבין את דברי ימי ישראל, מבלי לקחת בחשבון את היד המכוונת אותם.

עמנו שורד אלפי שנה, בלא כל סממני לאומיות, מפוזר בארבע קצוות הארץ, בלא מדינה ושלטון בלא שפה משותפת, נתון לאיומי השמדה, לפוגרומים, למסעי צלב, לאינקוויזיציה ולשוואה - ולמרות כל אלו יש בו תחושת אחדות עם כל תפוצותיו, ועדיין הוא מאוחד בשורשי תרבותו. בניגוד לכל עם שגלה מארצו, ומשתדל להתערות בחבלי ארץ חדשים, לא שכח עם ישראל את ארצו, לא פסק מלהתפלל להחזרתו אל מכורתו. ופלא גדול מזה, שאף הארץ שמרה אמונים לעם, ולא קיבלה כל שלטון זר וכל

אומה אחרת.

אך הדבר המופלא ביותר הוא, שכל דברי ימי ישראל, ככל שהם מיוחדים ומשונים, זרים לכל חוקי ההיסטוריה והסטטיסטיקה, נצפו מראש ושורטטו לפני למעלה משלושת אלפים שנה. דבר זה חשיבות מיוחדת לו. איש מדע שגילה תופעה נדירה במעבדתו, מנסה להסביר את התופעה עפ"י תאוריה שפיתח. אפשר שהדברים נכונים ואפשר שלא, שהרי ייתכן גם הסבר שונה לתופעה. לא כן כשאיש מדע מפתח תאוריה ומנסה להוכיחה ע"י צפייה מראש, שעפ"י הנחותיו תתגלה תופעה מסוימת בעתיד. כאשר התופעה אכן מתרחשת כפי שצפה אותה, הרי זו הוכחה לצדקת טענתו.

אין אנו מפרשים כיום את דברי ימי ישראל המיוחדים ויוצאי הדופן למפרע. אנו אוחזים כיום ביד אחת בספר התורה ובדברי הנביאים מלפני אלפי שנה, ובידנו השנייה ספר המתאר את דברי ימי ישראל, ומשווים ביניהם, ומשתאים להיווכח עד כמה הדברים תואמים, ואיך התקיימו דברי הנביאים.

אנו קוראים על מצב ש"אם לא תשמעו לי", "ונתתי את עריכם חרבה והשימותי את מקדשיכם, ואתכם אזרה בגוים וכו', והנשארים בכם והבאתי מורך בלבבם בארצות אויביהם, ורדף אותם קול עלה נדף וכו' ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם" (ויקרא כו, לח).

וחוזרים הדברים בספר דברים בעשרות פסוקים ובתיאורים מזעזעים של ייסורי הגלות הקשים: "הפיצך ה' מקצה הארץ ועד קצה הארץ וכו' בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה" (דברים כח, טד-טז).

ברם התהליך מסתיים בדרך שונה מאשר קורה בדרך כלל לעמים אחרים במצב דומה. בישראל יתרחש דבר שונה לגמרי: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם" (ויקרא כו, מד). "ושב ה' את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' א-להיך ומשם יקחך. והביאך ה' א-להיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, וירשתה והיטיבך והרבך מאבותיך" (דברים ל, ג). הרי לנו תחזית א-לוהית לסיום הגלות והפיזור, לקיבוץ גלויות ולחזרתם לארצם. ואם

ישאל השומע, מה הביטחון שנשוב לארצנו, והרי כשעם גולה מארצו, באה בדרך כלל אומה אחרת ומתיישבת תחתיו; ובאה על כך התשובה: "והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב). הרי כאן הבטחה א-להית, שהארץ תחכה לבניה, ולא תוכל אומה אחרת להתיישב בה, משום שהארץ לא תקלוט אותה.

וכך כתב הרמב"ן שם:

ומה שאמר 'ושממו עליה אויביכם', היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב, ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה, לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

הרמב"ן נוכח לדעת אמיתות נבואה זו במו עיניו. לפני כשבע מאות שנה כשעלה הרמב"ן ארצה לחדש את היישוב היהודי בארץ, הגיע לשערי ירושלים, וכשראה את החורבן והעזובה הגדולה, נשא תפילה, וכה אמר בין שאר הדברים:

וּפְרֵי הָאָרֶץ לְגֵאוֹן וּלְתַפְאֲרָתָהּ.

וּפְרִיָהּ וּתְבוֹאָתָהּ מְרוּבָה / וְעַדְנֵינָּהּ חֵבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְיוֹשְׁבֵימָהּ בָּהּ.
דִּמְיִתִּיךָ הוֹרְתִי לְיִלְדוֹת שְׂמֵת בְּנֵהּ בְּחִיקָה,
וְהַחֶלֶב בְּשִׂדֵיךָ לְמִכְאוּבִים / וְתִינִיק אֶת גּוֹרֵי הַכְּלָבִים,
וְאִם כֹּל זֶה מֵאֲסוֹ בְּךָ עוֹגְבִים / וְשִׁמְמוֹ עָלֶיךָ אוֹיְבִים,
וּבְמִרְחָקִים יִזְכְּרוּךָ, וְיִתְפָּאֲרוּ בְּעִיר הַקְּדוֹשָׁה לְאֹמֶר לָנוּ נִתְּנָה לְמוֹרָשָׁה,
וְכִאֲשֶׁר יָבוֹאוּ אֵלֶיךָ, וּמִצְאוּ כֹל מִחֲמַדֵּי עֵינַי /
יִבְרְחוּ כְּמִפְנֵי אוֹיֵב, וְרוֹדְף אֵינִי.

וְרִבְהָ הָעֲזוּבָה / בְּקֶרֶב הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה וְהַרְחָבָה.

כִּי הֵם אֵינֵם הַגּוֹנִים לָךְ / וְגַם אֶת אֵיגְףְךָ רְאוּיָה לָהֶם,

מִחֲמוֹנָם וְלֹא מִחֲמָהֶם, וְלֹא נִהַ בָּהֶם (כתבי הרמב"ן, א, מוסד הרב קוק, עמ' תכח).

ותמונה זו, של ארץ שוממה המחכה לבניה, לא השתנתה. ומאות שנים אחרי בואו של הרמב"ן לא"י לא נתנה הארץ פירות, עד שחזרו בניה

לתוכה, וכדברי הגמרא בסנהדרין, "בשעה שאתה רואה הרי ישראל נותנים פרים, אין לך קץ מגולה מזה, שנא' 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא'" (סנהדרין צח, ע"א).

מצויים בידינו עדויות של עולי רגל נוצרים מלפני כמאה שנה, המתארים את העזובה הגדולה שבארץ:

הנוצרים שכבשו את א"י, לא השכילו להחזיק בה, והיא היתה להם לשדה קרב ובית קברות בלבד. המוסלמים שנטלו מהם, גם הם נטשוה. אחר השתלטו עליה הטורקים והעותומנים המצויים בה עד היום. אלה הפכו אותה למדבר שממה, שכמעט ולא ניתן לעוברו ללא פחד. אף הערבים הגרים בה, תושבים ארעיים הם, הנוטים אהליהם בכל מקום מרעה, ומוצאים מקלט בחורבות הערים. בהיותם זרים ולא אדוני הארץ, לא יצרו שום דבר. רוח המדבר שהביאה אותם לשם, יכולה באותה דרך לשאת אותם, מבלי להשאיר כל זכר.

ה' שנתן את הארץ לעמים כה רבים, לא איפשר לאחד מהם להתיישב ולהכות בה שורשים. הוא ללא ספק שמר אותה לבני ישראל, לבניה קשי העורף, אשר ברבות הימים יהיו הזכים והצדיקים, שעליהם נאמר כי 'ירשו ארץ' (The Forgotten Generations) DAN BAHAT, עמ' 63.

סופר צרפתי סייר בארץ בשנת תרנ"ה, והעלה את רשמיו על הכתב:

סיירתי בתקופת האביב בגליל, ומצאתיו דומם מתחת לתכריכים עצומים של פרחים וכו', והאזור לא היה אלא מדבר של עשב וכו'. כאן כמו במקומות אחרים, כבכל מקום בא"י, שבו ישובים וארמונות לעפר, הכל הפך מדבר קודר של שיחים ועשב וכו'. טבריה שהיתה בעבר עיר מנהלית, מקום מרפא ונמל דייגים - אף לא דרך אחת המוליכה אל טבריה זו. אבוי! תרדמה נפלה על ערים עתיקות אלה שבמזרח. הזנחה נוגה מעיקה על כל ארץ הקדש.

ועדות של כומר משנת תרל"ד על שפלת החוף והשרון:

רכבנו על פני השפלה שזוהרה בגוון ירוק בהיר של ראשית האביב,

וקטפנו מלוא חפנים פרחים רבים מספור וכו'. יכולנו להזדהות עם המשוררים והנביאים העברים, אשר הללו את תפארת השרון. אבל היכן התושבים? שפלה פוריה זו, העשויה לכלכל אוכלוסיה עצומה, שוממה כמעט לחלוטין. שנים שלשה כפרים זעירים עלובים, לא יותר. מצבורים של בקתות חמר, אלה הנציגים היחידים של הערים הרבות והשוקקות חיים שהיו כאן בזמנו. פה ושם נראה ערבי בודד חורש במחרשה שאינה שונה מזו של אבות אבותיו. אלה היו סימני החיים היחידים שמצאנו. מדי יום ביומו למדנו את הלקח שנכפה עלינו כאן, שדברי הנבואה הקדומים נתגשמו בלשונם, 'הארץ הנשמה מאין יושב'.

העובדה שהדברים נצפו אלפי שנים מראש, מביאה אותנו למסקנה שאי אפשר להבין את דברי ימי ישראל, מבלי לקחת בחשבון את היד הא-להית המובילה את עם ישראל, והאנושות בכלל, אל תכליתה. ואכן גם אומות העולם עמדו על הפלא הזה של נצחיות האומה. כך כתב הסופר האמריקאי מרק טוויין על פלא הישרדותו של העם היהודי:

אם הסטטיסטיקה מדוייקת, הרי שהיהודים הם רק אחוז אחד של הגזע האנושי. זה מעלה על דעתנו מעין ערפילית של אבק כוכבים שאבד בנוגה של שביל החלב. היה זה טבעי איפוא, אילו לא היינו שומעים עליהם אלא לעיתים רחוקות, אבל אנו שומעים עליהם, ושומעים עליהם תמיד. העם היהודי נכבד עלי אדמות לא פחות מכל עם אחר, הוא ערך קרב מפליא בעוה"ז, בכל התקופות, הוא נלחם בידיים כפותות מאחורי גבו, והוא רשאי להתגאות בכך, ועלינו לסלוח לו על גאותו זו.

המצרים, הבבלים והפרסים, קמו ומילאו את האדמה בקולות רועשים, בהדר ותפארת, ולאחר מיכן נפלו, הפכו למשהוא מעולם הדמיונות ונגוזו. אחריהם באו היונים והרומאים, הקימו שאון גדול, וגם הם חלפו-הלכו להם. גם עמים אחרים התעוררו לפתע, הרימו את אבוקתם המאירה לתקופת מה, אבל היא כבתה עד מהרה. וכעת או שהם מצויים באור בין הערבים, או שנעלמו כלא היו. היהודי ראה את כולם, ניצח את כולם, וכעת הנו מה שהיה תמיד. אינו מגלה לא התנוונות, לא מיחושי זקנה,

לא תשישות אברים ולא התמעטות כוחותיו. ואף נפשו הערה, הפעילה ובעלת היוזמה, לא נתקהתה. כולם בני תמותה, מחוץ ליהודי. עמי הגבורה חלפו ואינם עוד ורק הוא, היהודי, נשאר. מהו סוד נצחיותו של היהודי?*

“אתם עדי נאום ה' ואני אל”, זהו סוד נצחיותו, משום שזהו תפקידו. הניסיון הדתי-הסטורי של האומה הישראלית, מעשי ה' המתגלים בכל תולדותיה, הן עדות חיה להתגלות הכוח הא-להי הפועל באומה, והם הוכחה למציאות חיה של א-להים בטבע ובהנהגה. “היא המופת היא הראיה, אין צריך עמה ראייה” (כוזרי, א, טו).

כך משמשת האומה הישראלית מכשיר לגילוי של א-להים בעולם. רק הם בלבד מוכשרים לכך. וכך פירש הרמב”ן את טענתו של משה בבקשתו לסליחה על חטא העגל והמרגלים “למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם” (שמות לד, יא), “ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ” וכו' (במדבר יד, טו), ואף הקב”ה עצמו אומר “אמרת אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, לולי כעס אויב אגור, פן ינכרו צרימו, פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת” (דברים לב, כו-ז).

והטעם בטענה זו איננו כרוצה להראות את כוחו בין שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו וכו', אבל השם ברא את האדם בתחתונים, שיכיר בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להיטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר בהם עוד וכו', והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא יישאר בהם יודע את בוראו, וע”כ ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהי רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים ... וכבר רמזתי בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם

* המאמר “בנוגע ליהודים”, פורסם בשנת תרנ”ט, תורגם לעברית ונדפס כנספח בסוף הספר “מסע תענוגות לארץ הקודש” של מרק טווין (ירושלים, אריאל תשנ”ט, עמ' 207-193).

צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלהים, כענין שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו' (רמב"ן, דברים לב, כו).

על "הסוד הנשגב" רמז הרמב"ן בפרשת תצווה (שמות כט, מז) וכך כתב שם :

"וידעו כי אני ה' אלקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם", ואם כן יש בענין סוד גדול, כי כפי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה, אבל הוא כענין שאמר הכתוב "ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט, ג), ואמר יהושע "ומה תעשה לשמך הגדול" (יהושע ז, ט), ופסוקים רבים באו כן, "אזה למושב לו" (תהלים קלב, יג), "פה אשב כי אויתיה" (שם יד), וכתוב "והארץ אזכור" (ויקרא כ, מב).

וכתבו תלמידיו המקובלים, שמה שאמר יהושע "ומה תעשה לשמך הגדול", כלומר: אם יכריתו האויבים את שמנו, שלך גדולה משלנו, היינו הצרה שלך גדולה מהצרה שלנו, שאם אין אנו כאן אין אני כאן [והוא לשון סגוי נהור על הקב"ה] (עיין רמב"ן שמות כט, מז, ובהערות הרב שוועל). והרי זה ממש מאמר חז"ל, שאם אין אתם עדי, אין אני כביכול א-להים. וזהו סוד נצחיותו של העם, שמציאותו הכרחית בעולם, כיון שהקב"ה קשר בו את כבודו ושמנו, "ומה תעשה לשמך הגדול", אם אין אנו כאן.

ואם יבקש אדם בזמן הזה לראות מה שהוא דומה לענינים ההם [כגון התגלות השכינה במעמד הר סיני] יביט בעין האמת עמדנו בין האומות מעת הגלות וסידור ענינינו ביניהם, עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהם בסתר ובגלוי וכו' כמו שהבטיחנו יוצרנו ית' - 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם' וכו', ונאמר 'לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם' וכו' (חובת הלבבות, שער הבחינה).

וכך כתב ר' יעקב מעמדין :

ומי העור שאינו רואה קישור עולם התחתון בעליון וכו', ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם מי שיעיין ביחוד ענינינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, הפזורה, אחר כל מה

שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו. מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו לעקרנו לשרשנו, מפני השנאה שסיבתה הקנאה, רבת צררוננו גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו. כל האומות הקדומות העצומות אבדו זכרם, בטל סברם, סר צלם, ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפילו אות וניקוד אחד מהתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים, לא יטה לארץ מנלם, לא שלט בהם יד הזמן ולא כלם. מה יענה בזה פילוסוף חריף, היד המקרה עשתה כל אלה? חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובא"י. וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר ונודע מעשה תוקפו וגבורתו, בשגם כל הנביאים כבר ראו עומקו והתאוננו על אריכותו הנפלא בטרם היותו, והנה לא נפל מכל דבריהם ארצה. איה איפוא פי המכחיש כלה כעשן וכענן, הלא יתבונן וכליותיו ישתונן כי א-להי עולם ה' וכו' (הקדמה לסידור בית יעקב, ריש סולם בית אל).

גוי גדול

העדות שמעיד עם ישראל על א-להים, אינה רק בקורותיו, בנצחיותו ובגורלו, אלא בעיקר בייעודו, באורח חייו ובהגשמתו בחיי המעשה את הדרך הא-להית ובהשפעתו המהפכנית על התרבות האנושית.

בפעם הראשונה הוגדרה אישיותו הלאומית של עם ישראל בגילוי הראשון אל אברהם אבינו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול" (בראשית יב, א), ומאליו מובן שאין ייחודנו במספר הרב של האוכלוסין, ואם כן הוא, מהי מעלה זו "גוי גדול"?

דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכך נאמר במקום אחר, "כי מי גוי גדול אשר לו א-להים קרובים אליו, כה' א-להינו בכל קראינו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, ככל התורה הזאת אשר אני נותן לפניכם היום" (דברים יד, ט-ז). אין זאת אלא

שגדולתו של ישראל היא בקרבתו לא-להים ובקבלת התורה. וכך אמרו במדרש: "אמר לו, ומנח לא העמדת שבעים אומות? אמר לו, אותה אומה שכתוב בה 'כי מי גוי גדול' אני מעמיד ממך" (בראשית רבה לט, יא).

קרבה זו באה לידי ביטוי בעיקר בהליכתנו בדרכיו. "אחרי ה' א-להיכם תלכו ובו תדבקון" (דברים יג, ה). "וכי אפשר להידבק בשכינה, והלא אש אוכלה הוא? אלא הוי מהלך אחר מדותיו של הקב"ה. מה הוא מלביש ערומים, אף אתה הלבש ערומים. מה הוא מבקר חולים, אף אתה בקר חולים, מה הוא נוחם אבלים, אף אתה נוחם אבלים וכו' (סוטה יד ע"א). וזהו שנאמר על אברהם "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט). ההליכה בדרך ה' היא המאפיינת את דרכו של העם היהודי, ומייחדת אותו משאר העמים; לא כניעה מפחד, ולא יראה מפני העונש, אלא הזדהות עם המידות האלוהיות, ונכונות לסבול עד כדי מסירות נפש. ואכן דבקות זו בדרך ה', למרות כל הניסיונות הקשים והמאמץ להגשים דרך זו, מחדירה אט אט מוסר א-להי בנפשות העמים. פעמים בהשפעה ישירה, ופעמים בדרך עקיפה. וכך כתב הרמב"ם:

וכל הדברים האלה של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנא' "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד". כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח, ומדברי התורה והמצוות, ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים וערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים מצוות אלו אמת היו, וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן, וכבר בא המשיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצלח וירום וינשא, מיד הם כולן חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעו.

(הלכות מלכים, יא, ד)*.

* פסקה זו אינה מצויה ברוב ספרי הרמב"ם בשל השמטת הצנזורה. ראה הוצאת שבתי פרנקל עמדהר הרב קפאח.

אך עד בוא המלך המשיח, מתחולל מאבק איתנים בין שתי התרבויות, העולם הגויי ותורת ישראל, האלילות נגד א-להים.

לאחר מלחמת יום הכיפורים, הטילו עמי ערב חרם נפט על אירופה כאמצעי לחץ, כדי שיתמכו בעמדותיהם נגד ישראל. עיתון אנגלי כתב מאמר נגד ישראל ובו נאמר בין השאר: "לאט לאט הופכת ישראל למטרד". על כך הגיב עיתונאי ישראלי, וכך כתב:

אין לך אמת גדולה מזו, אך יכני הרעם מדוע לאט. ימים רבים לפני שהורידו את הסנדי טיימס מראש הר גבוה בפליט סטריט, פרסמה לשכת העתונות הממשלתית שלנו ספר לבן ובו עשר נקודות, שכל אחת מהן מטרד. לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב. כן, מטרד לאשורים, מטרד לבבלים, מטרד למצרים. בימי הביניים היינו מטרד לצארים, לישועים, לאינקוויזיטורים, והיום אנו מטרד לקומוניסטים, פאשיסטים, ועריצים מזרחיים. כל זמן שהנשמה בקרבנו, ג'נטלמן, מטרד שאין לסלקו (בנימין גילאי, מעריב).

דברים אלו קולעים לדברי חז"ל במדרש על הפסוק "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן" (דברים לג, ב) וגו'. שאלו חז"ל: "מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן". והשיבו: "מלמד שהחזיר הקב"ה התורה על כל העולם ולא רצו לקבלה, עד שבאו ישראל וקבלוה". וכך תיארו זאת חז"ל:

מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה לבני עשו, ואמר להם: רוצים אתם לקבל את התורה. אמרו לו מאי כתיב בה. א"ל לא תרצח. אמרו לו, כל ברכותיו של אותו האיש 'על חרבך תחיה', אין אנו רוצים לקבלה. אמר לבני ישמעאל: רוצים אתם לקבל התורה. א"ל מאי כתיב בה, א"ל לא תגנב. א"ל כל ברכותיו של אותו איש 'הוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו', אין אנו רוצים לקבלה. הלך אצל בני עמון ומואב וכו', א"ל מאי כתיב בה, א"ל לא תנאף. א"ל כל עצמה של ערוה להם היא, שנאמר 'ותהרין שתי בנות לוט מאביהן'. לא היתה אומה מאומות העולם שלא הלך ודבר ודפק על פתחיהם וכו', עד שבאו ישראל וקיבלוה (ילקוט שמעוני, חזקת הברכה, עבודה זרה, ב ע"ב).

מאמר זה טעון בירור:

א. מדוע השיב הקב"ה לכל אומה במצוה שידוע היה מראש שהם לא יקבלוה? הרי אפשר שאילו היה מציג לבני עשו מצוות לא תנאף, היו מקבלים את התורה?

ב. נאמר שם שישראל ענו 'נעשה ונשמע', וקיבלו עליהם את התורה. והרי אמרו חז"ל, שהקב"ה כפה עליהם הר כגיגית שנאמר "ויתיצבו בתחתית ההר" (שבת פח, ע"א).

ג. מדוע לא כפה הקב"ה הר כגיגית גם על אומה"ע? אפשר שאם היה עושה כן, גם הם היו מקבלים תורה בדומה לישראל!

ד. מה פשר הסיפור, שהקב"ה הולך ומחפש קונה לסחורתו?

ברור, שיש להבין את הטרמינולוגיה של חז"ל, שאינה כפשוטה. באמת לא היה אירוע כזה במציאות, שהקב"ה מנסה לשכנע אומות לקבל התורה; אלא שחז"ל באו להצביע על חוסר ההתאמה הנפשית של אומה"ע לתורה, ולצומתם נפשם של ישראל תואמת לתורה, עד כי חיייהם אינם חיים בלעדיה. זו המשמעות שכפה עליהם הר כגיגית.

וכך מפרש המהר"ל בכמה מקומות:

"שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות הא-להיות, והם ביחוד להם. אבל עכו"ם, מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות הא-להיות שהם המצות. זהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון, ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות הא-להיות, כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם". "כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות א-לוהיות, אבל יש להם הכנה היפך זה" (תפארת ישראל, א; גבורות ה', עב; נצח ישראל, יא).

מוסר אדונים ומוסר עבדים

בספר אורות מרחיב הרב קוק זצ"ל דברים בעניין שנאת האומות לישראל. הרב מקדים משל. בעלי חיים ניכרות אצלם מאוד פעולות הטבע, הדואג לשמירת אותו המין. וע"כ מפותחים מאוד האינסטינקטים של בעלי החיים,

וכל בע"ח היוצא לאוויר העולם, כבר מצויד בקטנותו ביכולת טבעית להגן על עצמו ולהישמר מפני מזיקים אפשריים. לעומת זאת, האדם, שהוא בר דעת, אין האינסטינקטים מפותחים אצלו כראוי, וע"כ הוא אינו יודע להישמר מפני מזיקים, עד שהוא רוכש די ניסיון ושכלו מתפתח.

גם החברה והציבור מוגנים יותר ע"י כשרונות טבעיים כמו בע"ח יחידים, וע"כ ביחסים שבין עם לעם ודת לדת ניכרת יותר פעולת ההכרה הפנימית, האינסטינקטיבית. על סמך מציאות זו עובר הרב זצ"ל לדון בנושא הייחודי, שאנו עוסקים בו: השנאה כלפי העם היהודי.

האלילות הרגישה בישראל, ביהדות, את אויבתה היותר גדולה, את הכח אשר לפי מדת הגלותו יצר לה העולם, ותצא שנאה אינסטינקטיבית עזה לישראל מכל הגוים וכו'.

וכן הדבר הולך בכל השדרות ובכל המצבים. מלחמת הקיום עושה את דרכה כבעולם החמרי גם בעולם הרוחני, בעולם הדעות והרעיונות. בכל תוקף והכרה פנימית, מלמדת היא קיבוצים רבים, המון בלתי מלומד, לעמוד על נפשם בבחינתם הרוחנית, כשם שהיא מלמדת את התורה הזאת את פרטי בעה"ח ואת הקיבוצים האנושיים בבחינתם החמרית. רק אחרי אשר הנטיות הללו יוצאות אל החיים ומחוללות מעשים כבירים, באים פילוסופים, חוקרי נפש וטבע העמים, ומגלים את חכמתה של ההכרה האינסטינקטיבית אשר הקדים ההמון, ההולך אחר רגשותיו, לדעתה, ולפלא על פיה את נתיב חייו (אורות התחיה, פרק ב; וראה עוד במילואים בסוף הספר אות ב).

מתרחשת כאן מלחמת קיום. אומה"ע מבינות שכל שתתפשט תורת ישראל, יצר להם, ואנו מהווים עבורם מטרד. מציאותם של ישראל מגלה את האמת הא-להית, שבסתר לבם הם מכירים בה, אך תכונת נפשם אינה מאפשרת להם לחיות עפ"י קנה מידה זה עתה; וע"כ הם מכריזים מלחמת חרמה נגד אותה אומה שמאלצת אותם לחיות שלא עפ"י תכונותיהם הפראיות.

הכבישה המוסרית שעל פי התרבות החולנית, ששלטה הרבה על העמים, העיקה על לבם, והרבה מדות רעות, חליים וקצפונות,

נצברו במעמקי נשמותיהם, והם יוצאים מחרצובותיהם על ידי המלחמות רבות הדמים וגדולות האכזריות, הנאותות יותר לטבעם הבלתי מזוקק עדין כעת (אורות, עמ' טו).

עם ישראל אינו רק מטיף לצדקה ומשפט, לחיים מוסריים יותר, לחיבור החיים המעשיים עם האידאלים הא-להיים. הוא חי חיים א-להיים ומגשים אותם. הוא מראה לעולם, שדבר כזה אפשרי בפועל, וזו הקנאה הגדולה והשנאה כלפיהם. למשל, "כרוניקה של העיר שטרסבורג מהמאה הי"ד, המתארת את טבח היהודים בעת המגפה השחורה, אינה מצמצמת את הסברת הטבח בשמועות שהיהודים הרעילו את הבארות, אלא מוסיפה: 'היהודים הרגיו את התושבים במתנות הצדקה שנהגו לתת לעניי הנוצרים'" (בן-ציון דינור, זכור, עמ' 24).

וכך כותב הרמב"ם באיגרת תימן:

דעו, שזאת היא תורת ה' האמיתית שנתנה לנו ע"י אדון כל הנביאים ראשונים ואחרונים, שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם וכו', ומפני שיחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו, והתבארה מעלתינו על זולתינו בכללותו ובמשפטיו, שנא' 'ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים', קנאונו עובדי ע"ז כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה, לערער עלינו שטנה ואיבה, ורצונם להלחם בה', ולעשות מריבה עמו, וא-להים הוא ומי ירב לו? (אגרות הרמב"ם, מוסד הרב קוק, עמ' קיד; וראה עוד במילואים בסוף הספר אות ג).

וכיון שאי אפשר להילחם בא-להים, מופנית המלחמה כנגד אותו עם המייצג את א-להים. הצידוק שניתן לשנאה זו היא, שתיאוריית המוסר שהחדירו היהודים באנושות - והיא אכן מתפשטת בעמים במשך השנים - היא מנוגדת לטבע העמים, ומאלצת את האדם להתנהג באופן לא טבעי, כדי להתאים עצמו למוסר היהודי. [ראה במילואים בסוף הספר אות ד]

אחד הפילוסופים שהסביר את היחס השלילי שקיים כלפי היהודים, הוא הפילוסוף הגרמני פרידריך ניטשה, שהנאצים ניצלו את הגותו להסברת תכניתם השטנית נגד היהודים. שכן, "ניטשה הוא הביטוי הכי עז והכי

עקבי לתרבותה האי-להית והאי מוסרית של גרמניה, של אירופה החדשה" (הרב שמחה בונים אורבך, "ביצרון").*

לדבריו, יסוד המוסר הוא שאיפת האדם להתגלמות רצון החיים שלו. האינסטינקט הבריא של כל בעה"ח, כולל האדם, הוא להגביר את כוחות החיים הטבעיים שלו על יצורים אחרים. זו היא מלחמה תמידית בין הנבראים, בין חיה לחיה, אדם לאדם, עם ועם, מדינה ומדינה. חוק טבעי של מלחמה על שלטון וכיבוש, וחוק זה הוא אמת המידה המוסרית היחידה. אולם האנושות סרה מהר מהדרך הטבעית הזאת, והעמידה לה אלילים בשם רחמים, חמלה, מצפון ומוסר - כל אלה מתנגדים לחוקים הטבעיים. איך קרה הדבר הזה, ואיך השתלט המוסר ה"אי מוסרי" הזה על עמי אירופה הצעירים, החסונים בעלי האינסטינקטים הבריאים? העבדים הם שהטילו עלינו מעמסה זו.

שכן, לדעת ניטשה, שתי תורות מוסריות הן: מוסר האדונים האריסטוקרטים, הכובשים והמושלים; וכנגדו מוסר העבדים, ההמון, העדר והאספסוף. כל התרבויות הגדולות, החל מהציוויליזציה המצרית, האשורית, עד היוונית והרומית, נולדו ע"י האדונים המנצחים, דרך ניצולם של העמים הנכבשים, המשועבדים, העבדים. האדונים דורסים את העבדים, מתייחסים אליהם בזלזול ובוז. זאת היא תורת האדם העליון. לעומתו עומד מוסר העבדים, הוא תוצאה של ניצחון הגיבור על החלש. גאוות השלטון וסערת החיים שלהם היא בעיניהם ברבריות ואכזריות. מוסר העבדים הוא מוסר העדר המתגונן נגד הגיבור הכובש, וע"כ הוא מטיף לרגשות של אחווה, סולידריות ואהבת הזולת.

מוסר העבדים הוא אבן נגף בשכלול הגזע של המין האנושי, ואת המוסר הזה הטיל על האנושיות העם היהודי. דורות על דורות ארכה המלחמה שבין רומא, ערש גזע הכובשים-האדונים, ובין יהודה, מולדת מוסר היהודים, ולבסוף יהודה ניצחה. על אירופה להתנער ולהשתחרר מכבלי המוסר היהודי, ולשוב אל המוסר האלילי הבריא של רומא העתיקה. זאת היתה הכרזתו הגדולה של ניטשה (ראה בהרחבה מאמרו של הרב ש"ב אורבך, שם).

* חוברת לתורה ומדע, ניו-יורק, חשון-כסלו, תש"ה.

כמובן, שתיאוריה זו אין לה כל בסיס. היהדות הביאה לעולם את "מוסר העבדים" הזה, שעה שהיתה בשיא כוחה, במעמד של אדונים. "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען. תפול עליהם אימתה ופחד" (שמות טו, טו). וכך אמרה רחב לשני המרגלים, "ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ, וכי נפלה אימתכם עלינו, וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם. כי שמענו את אשר הושיב ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים, ואשר עשיתם לשני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן וכו', ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם. כי ה' א-להיכם הוא א-להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (יהושע ב, ט ואילך). אומה כזאת איננה זקוקה למוסר עבדים כדי להתגונן מפני אדוניהם, אלא שנוח להם לאומה"ע להצדיק את מוסריותם של היהודים, ואי המוסריות שלהם, בטענה זו.

כומר פרוטסטנטי אמר פעם לידיד יהודי אחרי מלחמת ששת הימים:

מדה של אי-רצון כלפי היהודים גורמת הידיעה הנושנה, שהם מוכשרים למעלה מן הממוצע. רבים מצאו פיצוי נפשי לתחושה מרגיזה זו בכך שהיהודים הם חלשים, ושחולשתם היא המזרבת את כשרונותיהם ומסבירה את הומניותם. אחרי הקמת ישראל גילו, שהיהודים לא רק מוכשרים אלא גם חזקים, בלא שחדלו להיות מוכשרים וכו'. עכשיו אתם באים ומוכיחים שכוחכם אינו פוגע ברמתכם המוסרית, כלומר, שהמדינה היהודית המוכשרת לנהוג כלפי אויבים, בדרך שמדינה נוצרית אינה מוכשרת. אם נכון הדבר, יש בכך ערעור על הנצרות כחזיון ציויליזטורי (אליעזר ליבנה, ישראל במשבר הצויליחציה, עמ' 88).

הטענות נגד מוסר היהדות, שהוא דבר בלתי נסבל, אינן דבר חדש, וכבר היה לעולמים בעולם העתיק. בספר אחי גבורי התהלה, שהוא סיפור הסטורי על מרד החשמונאים, מסופר על איגרת של סנטור רומאי שנשלח ע"י הסנט ברומא לארץ ישראל כדי לברר, אם יהודה ראויה להיות בת ברית של רומא. הסנטור מבטא בתשובתו את הכוז והזלזול שהוא רוחש ליהודים, על שהם "שטופים בקריאה, בהטפה ובפלפול, אשר מעולם לא תתכן בה דת של בני תרבות מורמים מעם". וכל זאת משום שיש להם חוקים תפלים וחסרי טעם, כגון המצוה לשבות ביום השביעי, לשחרר

עבדים אחר שש שנות עבדות, ובכלל, על מיעוט העבדים המצויים בה. הוא מציין את העובדה, שברומא יש עשרים ושלשה עבדים על כל אזרח בן חורין, ואילו ביהודה, נהפוך הוא, עבד אחד על כל עשרים ושלשה בני חורין. ומסקנתו היא, "כי שאלת היהודים אינה מכשלה מקומית בלבד". וכך הוא מסיים את איגרתו:

היהודים לעולם אין ליתן אמון בהם, ולא יגשר גשר של הבנה ביניהם לבין המערב. כל המושכלות אצלנו על חירות האדם וכבודו זרים להם וכו'. היהודים בעצמם הוויתם סכנה הם לרומא, שכן מערערים הם על עיקר העיקרים של תרבות המערב, על בית עבדים חפשי וכו'. אפילו הם מועטים, אפילו הם מסתפקים בארצם הזעירה, חלילה לנו מהסיח דעתנו מסכנתם, צר העולם מהכיל את רומא ואת יהודה גם יחד (המובאות מתוך: נחמה ליבוביץ, עיונים לספר שמות, עמ' 13).

המלחמה על ה' ועל משיחו

התחושה הזאת, שישראל מייצגת מוסר א-להי מנוגד כ"כ למוסר הטבעי, היא העומדת בבסיס ההתנגדות והמאבק ביהדות. היא רוחשת מתחת לסף ההכרה, והאינסטינקט הבריאי של העמים מניע אותם לצאת למלחמת מגן נגד היהדות. אך בדורנו נפל דבר: מה שהיה עד עתה הכרה פנימית ואינסטינקטיבית נתעלה לאידאולוגיה שיטתית. היטלר היה זה שפרץ את המחסום והסביר זאת קבל עם ועדה.

סופר גרמני, הרמן ראושנינג, שהיה אחד מעוזריו הראשונים, ושנטש אותו לאחר שנוכח לדעת על תוכניותיו השטניות, פרסם ספר ששמו "שיחותי עם היטלר", ובו פרש את השקפותיו של האיש, כפי שהובררו לו לאחר שיחות מרובות עמו. הספר גרם לתדהמה וסערה בדעת הקהל, והשפיע רבות על גיוס דעת הקהל נגד הסכנה הנאצית. אצטט מהספר קטעים מהאידאולוגיה האנטישמית. "אם היטלר ינצח - הזהיר - דומני, אין איש אשר ישער לעצמו אף בצורה כל שהיא, את דמות המהפכה העולמית שתתחולל אז. אז יקרה דבר אשר לא היה כמוהו בתולדות המין האנושי. כל יסודות הסדר במלא תבל יהרסו".

היטלר התכוון למהפכה עולמית, אך המטרה היתה בעיקר השמדת היהודים, משום שסבר שהם האשמים העיקריים בסדר הישן.

בשביל עמנו הרי זו ברירה מכרעת, אם יחזיקו באמונת הנצרות - היהודית ובמוסר הרחמים הרכיך שלה, או באמונה חזקה, אמונת גבורים באלוהים אשר בטבע, באלוהים אשר בקרבנו, אשר בגורלנו ובדמנו.

חייב אדם לרחוש אי אמון כלפי הרוח והמצפון, ולתת אמון באינסטינקטים שלו... ההשגחה יעדה אותי להיות משחררה הגדול ביותר של האנושות. אני משחרר את האנשים מכבלי הרוח, אשר נהפך למטרה בפני עצמה. מן העינויים הנאלחים והמשפילים של חזון שוא המכונה מצפון ומוסר.

אילולא היהודי, יכול היה האדם לחיות באופן טבעי, כשאר בעלי החיים. מאז שהחלה היהדות את השפעתה, צריך האדם לחשב דרכיו לפני כל פעולה שהוא עושה, אם זו מותרת או אסורה. והיה אם היא אינה ראויה, והאדם נמנע מלעשותה, הרי חמס מנפשו הנאה זו. מאידך, אם יעשה בניגוד למוסר, הרי יגרום לעצמו נקיפות מצפון. את הייסורים הנפשיים האלה, שנגרמו ע"י מוסר היהדות, יש להפסיק, ע"י הכחדתם של היהודים מן העולם.

ישראל, העם ההסטורי של אלהי הרוח, מוכרח ממילא לרחוש בלבבו איבה עמוקה כתהום אל העם הגרמני, עם הבחירה החדש, העובד לאלהי הטבע, לבעל החדש. לא יכול להיות שלום בין שני האלים האלה. שני עולמות עומדים זה מול זה, איש האלוהים ואיש השטן. היהודי הוא יריב האנושי, אויב האנושי, היהודי הוא בריאת אל אחר. אין זה כי צמח משרש אחר של גזע האדם. האריי והיהודי - אם אעמיד אותם זה מול זה, ואקרא שם לאחד, עלי לקרא לאחר בשם אחר.

וכך הסביר היטלר לראושנינג את תכלית המלחמה שיוזם:

ראה תראה, כיצד נצליח בכוח המלחמה בלבד להפוך במשך זמן

קצר בלבד, בכל העולם, את כל המושגים והערכים של האדם. ואולם אין להסתפק בכך. הרי זו רק ההתחלה למלחמתי על השלטון בעולם. מלחמה ללא רחמים, כי המלחמה על השלטון בעולם נערכת רק בינינו, בין שתי המחנות בלבד, מלחמת הגרמנים ביהודים. כל השאר אינו אלא מראית עין כוזבת. גם לו גרשנו את היהודי מגרמניה, הרי הוא מוסיף להיות אויבינו בכל העולם. אנו עומדים על סף מהפכה כבירה במושגי המוסר ובתפיסתו הרוחנית של האדם. [וראה עוד במילואים בסוף הספר אות ה]

הדברים נאמרו בהמוך, בצווחות, בנאומים חוצבי להבות, נדפסו ופורסמו ברחבי העולם באופן גלוי, אך לא הם גרמו לטירוף ששטף את גרמניה, ואח"כ את אירופה כולה. הם רק גילו את ההכרה האינסטינקטיבית שקיננה אצל ההמוך ההולך אחר רגשותיו, אלא שלא יודע להגדירה. והשנאה איננה מופנית רק כלפי היהודים הזרים, השונים, האדוקים במצוות תורתם, "אפילו אותו יהודי אשר בגד באבותיו, כלום לא הוא שימש תמיד ובכל מקום שליחו של הרוח, הנוטל גדולה לעצמו"? "ואף כל הנצרות השנואה הזאת, על אמונתה המשיחית, תורת המוסר שלה, רגש המצפון ומושג החטא, כלום לא מן היהדות היא נובעת"? [וראה עוד במילואים בסוף הספר אות ו]

המלחמה היא אפוא, לא נגד האנשים, אלא נגד רוח היהדות, שהיא מפעמת גם בלב היהודים שכבר נדמה להם שאין להם קשר עם יהדות. "אנו באים לקצה דרך תוהו של האנושיות. לוחות הר סיני אבד ערכם. המצפון אך המצאה יהודית הנהו. כמוה כברית המילה, הטלת מום באדם" (שיחותי עם

היטלר, עמ' 193-205; וראה עוד במילואים בסוף הספר אות ז)

מעטה שבים אנו למה שפתחנו. "ואתם עדי נאום ה' ואני אל", "אם אתם עדי, אני א-להים; ואם אין אתם עדי, כביכול, אינני א-להים". השנאה לבורא עולם עוברת דרך עם עולם, משום שאנו המפתח לכניסתו של א-להים לפלטרין שלו. אם אנו לא נהיה כאן, אף הוא לא יהיה בעולם. "אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים", "אלמלא אני, לא היית יושב בשמים" (מדרש תהלים, קכג).

וכך אמרו במדרש:

"וברוב גאונך תהרוס קמין" (שמות טו, ז) - הרבית להתגאות נגד מי שקם כנגדך, ומי הוא שקמו כנגדך? הם שקמו נגד בניך. תהרוס קמינו אין כתיב כאן, אלא "תהרוס קמין", מגיד שכל מי שקם כנגד ישראל, כאילו קם נגד הקב"ה. שנאמר 'כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש' (מכילתא דר"י, ריש פרשה ו).

ושם נאמר בהמשך הפרק, "על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. כי נועצו לב יחדו על יך ברית יכרותו" (תהילים פג, ד-ו). ואמרו במדרש: כל זמן שישראל קיימים, הוא נקרא א-להי ישראל. ואם נעקר ישראל, א-להי מי נקרא? (ילקוט שמעוני, תהילים תתלב).

וכך מתאר משורר התהילים בתחילת הספר את היחס לישראל: "למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד - על ה' ועל משיחו. ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו" (תהילים ב, א-ג). ואמרו במדרש:

אמר דוד: רבון העולם כך תעלה לפניך, שאילו היו יכולים לקצוץ ארזים לעשות סולמות, עולין היו למעלה. מנין? כמו שכתוב: "יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות" (תהילים עד, ה). אלא שאינם יכולים, ומניחין אותך ובאין עלינו, כמו שכתוב "חשבו מזימה בל יוכלו" (שם כא, יב), ובאים עלינו שנאמר "א-להים באו גויים בנחלתך" (שם עט, א) (שמות רבה, נא, ה).

והוא שכתב הרמב"ם שהזכרנו לעיל, "ורצונם להלחם עם ה' ולעשות מריבה עמו, וא-להים הוא ומי ירב לו". וכך כתב הרמב"ן על הפסוק "אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם":

והטעם, כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה, כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשו ע"ג כהם, רק בעבור שלא יעשו כמעשיהם. ויעבדו את הקב"ה וישמרו מצוותיו ולא יתחתנו בהם, ולא יאכלו מזבחיהם, ויבזו ע"ג שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמרו 'כי עליך הורגנו כל היום'. אם כן לשנאתו

של הקב"ה יעשו בנו כל הרעות האלה, והם צרי
ומשנאיו, ועליו להנמם מהם (רמב"ן, דברים לב, מ).

לאחר כישלוננו של היטלר, קמו לו יורשים רבים. הטיעון הפעם הוא דווקא אי מוסריותם של היהודים. מלבד שונאינו המוסלמים, חברו יחד טרוריסטים רבים ברחבי העולם במלחמתם נגד מדינת ישראל, המייצגת כיום את מדינת היהודים. גם האו"ם משתף עמם פעולה. אין עוד מדינה אחת בעולם, ששמה ועניינה עלה כ"כ הרבה פעמים לדיון בעצרת האו"ם ובמועצת הביטחון, ואין מדינה שזכתה לגינויים רבים יותר מאשר מדינת ישראל. המגמה גם כאן היא התגוננות מפני המוסריות היהודית, אלא שהפעם בדרך שונה, בניסיונות להוכיח שישראל המטיפה למוסריות, היא עצמה שותפה לפשעים.

לפני שנים אחדות, כשהצביעו רוב חברות האו"ם על ההחלטה שהציונות היא תנועה גזענית, כתב עורך עתון אנגלי ששמו פול ג'ונסון, שהאו"ם נעשה אחד המוסדות המושחתים ביותר בתולדות מוסדות האדם. הוא הצביע במאמרו על התופעה, שאירועים שלא זוכים לכל התייחסות בעמים אחרים, זוכים לגינויים חריפים כשהם מתרחשים בישראל: "לדוגמה נזכיר רק את עירק, שזה עתה סיימה רצח וגירוש של יותר משלש מאות אלף כורדים מטעמים גזעניים טהורים".

כמה ממדינות אלו שונאות את ישראל שנאה היוצאת מן הלב, שכן ישראל היא מדינה דמוקרטית אידאליסטית, הקרובה ביותר למדינה סוציאליסטית חופשית בעולם כולו. עמה וממשלתה מכבדים כבוד עמוק חיי אדם, ועל אף כל מעשי ההתגרות שאפשר להעלותם בדעת, סירבו במשך יותר מעשרים וחמש שנים להוציא להורג אפי' טרוריסט אחד שנפל לידיהם.

ישראל היא גם מדינה שיש לה תרבות עתיקה, אך מלאת חיים וטכנולוגיה משגשגת. הסגולות הלאומיות שרכשה לה ישראל בתקופת קיומה הקצרה, מהוות גינוי בלתי פוסק לרוב המדינות החדשות, שנציגיהן פוסעים כטווסים במסדרונות בניין האו"ם.

משום כך מקנאים בישראל, שונאים אותה ועושים מאמצים

להחריבה. השמדתה של ישראל היא מכבר המטרה הראשונה במעלה של הטרור הבין לאומי. החישוב הוא כי אם יצליח הטרור לשוב את ישראל, כי אז ייחשפו יתר מדינות התרבות להסתערות שלו (פורסם בעתון 'מעריב').

מעניינת ביותר היא השקפתו של אדם משכיל מאומות העולם, שהגיע למסקנה שמדינת ישראל היא השומרת על תרבות המערב. סילוקה של ישראל ישמיט את הבסיס למוסריות של העולם, ויאפשר למוסר האדונים להשתלט על תרבות העולם.

הבחנה מעין זו כתב ד"ר עזריאל קרליבך, עורך העיתון 'מעריב', לאחר השואה:

הרוגים אלו לא במיתתם קדושים נהיו, אלא בחייהם קדושים היו. עיירות אלו שנחרבו עמדו על רמה מוסרית ששום עם הנתון בתנאים דומים לא היה מגיע אליה ולא הגיע. אם על מאזני הצדק יונחו - יעלה משקלו של בית מדרש עזוב ועלוב אחד על כל הטירות והארמונות המפוארים שבעולם. אם לפי ייחוס המוסר יימדדו, יגדל יחסו של קטן הרבנים בעיירה הגאליצאית הנידחת על יחס המוסר של שושלות כל האצילים האבירים. ואם תמימות הנפש וטוהר המחשבה יהיו המשקולת, יעלה שואב המים האחרון בברדיטשוב על כל גיבורי העמים המהודרים. אין בין כל קדושי האומות בכל דורותיהם אדם המגיע לקרסוליו של ר' לוי יצחק מברדיטשוב... גם אם מידת כנות העמל לתיקונו של עולם תהיה אמת המידה, מה ערכם של כל הקלובים הפוליטיים האדירים שלהם לעומת חברת 'עין יעקב' פשוטה בבריסק דליטא? ולמה אנחנו היודעים זאת, לא נאמר כך בקול רם? הם לא הרגו אותם מפני שהיו חלשים מהם, אלא מפני שהיו טובים מהם. לא הרסו את הגיטאות מפני שהפיצו חידקי טיפוס ומגפות, אלא מפני שגם בצפיפותם הפיצו קרני אור וחידקי קדושה, שהטמאים לא יכלו לעמוד בפניהם. הם לא הציתו את בתי ישראל בעיירות אלא מפני שהאינסטינקט לחש להם: אלה הם הבתים היחידים בעולם, שבנה לעצמו עם מבלי לעשוק עם אחר. הם התפרצו לחדרי הבתים האלה מפני שהרגישו,

שבפינות האפלות ההם, בכל הדוחק ובכל התלאה, מקננת ירושת דורי דורות של כיסופים לחיים טהורים, של יראת החטא, של ביטול כל ממלכות הארץ לעומת מלכות שמים. הם שיברו את ההיטי הבית, מפני שאפילו בביתו של האחרון שבישראל עמד שולחן, שיהודי כשר בסעודתו הצנועה העלה אותו לדרגת מזבח... הם התעללו ביונקים אלמים, מפני שכבר ממבטו של ילד יהודי בן-יומו מבריקה תביעת הצדק ומסנוורת עיני רשעים. הם התפרצו לעליות הקיר, מקום שם ישבו תינוקות של בית רבן ועסקו בתורה בקול חנוק, מפני שכל עוד קול זה נשמע בעולם, אין השטן יכול לישון במנוחה. הם חיללו את כתבי הקודש מפני שמהאותיות המתות בוקע הקטרוג, הלגלוג, הבוז לכל ישותם. "עליך הורגנו כל היום".

בעבר, כשחפרו במכרות פחם במעמקי האדמה, היו הכורים מביאים יחד אתם ציפור קנרית, לא רק כדי שתשיר להם ותעודד את רוחם מהאפלה, אלא בעיקר כדי שתזהיר אותם כאשר גזים רעילים מתפשטים באוויר ונשקפת סכנה לחייהם.

לפי הסופר האמריקאי, דניס פראגר (Dennis prager), היהודים הם 'הציפור הקנרית' של האנושות, כי כאשר פוגעים ביהודים, הרי זה סימן מובהק שנשקפת סכנה קיומית לכל העולם. "כשם שכאשר הציפור הקנרית מזהירה על גזים רעילים במכרה, כך הפגיעה ביהודים היא סימן לגזים רעילים של חוסר מוסריות בעולם" ('מדוע היהודים?' עמ' 591).

מה יהיה?

ההשקפה הזאת מביאה לידי תחזית פסימית ביותר בדבר האפשרות של סיום מצב השנאה בינינו לבין אומה"ע, שהרי דור הולך ודור בא, והשנאה לעולם עומדת. אולם לבורא עולם יש תכנית, והיא הוצגה בפנינו בתורה ובנביאים, ודבר אחד מדבריהם לא ישוב ריקם. אנו נמצאים עתה בעיצומו של התהליך, ויש מן העניין לדעת ולהבין את תכליתו ומגמתו.

"כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים" וכו' (בראשית כב, יז). ברכה כפולה נאמרה לאברהם לאחר שעמד בניסיון העקדה, והיא פורטה

בהמשך הנבואה שם.

א. ריבוי הזרע. "ויירש זרעך את שער שונאיו". זהו החזון שהצגנו בתחילת דברינו: קיומו הנצחי והבטוח של העם היהודי. ברם כל בר דעת מבין, שלא זו היא מגמתם של ישראל: להילחם, לנצח ולשרוד. וכאן מקומה של הברכה השנייה.

ב. "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ". משמעות הדבר, שבסוף התהליך יבינו אומה"ע, שלא זו בלבד שאין עם ישראל גורם לשנאה, אלא שהם מקור לברכה. וכן נאמר בהתגלות הראשונה לאברהם - אחר שנאמר לו "ואעשך לגוי גדול" - "ונברכו בך כל משפחות האדמה" (שם יב, ג; ראה רש"י שם). הפועל 'נברכו', אינו מציין רק לשון ברכה, אלא גם לשון הברכה, כענף המתחבר אל מקורו, אל השורש, וצומח אח"כ כאילן. כך יתחברו אומה"ע אל ישראל וינקו מהם.

והרי זהו החזון הנפלא של אחרית הימים שנתנבאו עליו נביאי ישראל:

והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-להי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים (ישעיהו ב, ב ואילן).

וברכות אלו חזרו ונשנו גם ליצחק: "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים, ונתתי לזרעך את כל הארצות האל, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (בראשית כו, ט). וביתר פירוט חזרו ונשלו בחלומו של יעקב, שעה שהוא יורד לגלות. ושם נאמרו לו כל המוטיבים המאפיינים את ישראל: גורלו, קיומו הנצחי, הקשר לארצו וייעודו: "והיה זרעך כעפר הארץ, ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך" (שם כח, יד).

אולם ליעקב התווספה גם הגדרת אופיו של העם ומהותו: "ויחלום, והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי א-להים עולים ויורדים בו" (שם שם, יב). כאן גילו ליעקב סוד גדלותו, "גוי גדול", שיש לו א-להים קרובים אליו בכל קראינו אליו, וגוי גדול שיש לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת. וזהו פשרו של הסולם המוצב ארצה וראשו

מגיע השמימה, הוא מחבר בין שמים וארץ, ויש בו תנועה דו סטרית של עלייה וירידה. ואמרו במדרש, "עולים ויורדים בו - בסולם, בו - ביעקב" (בראשית רבה, סח). ושתי הדרשות אמת, שהרי דמותו של יעקב חקוקה בכיסא הכבוד, והוא שוכב בתחתית הסולם, והוא עצמו מחבר שמים וארץ. ועוד דרשו שם, "והנה ה' ניצב עליו", "עליו - על יעקב, עליו על הסולם". ועוד אמרו: "סלם - זה סיני, אותיות דדין הוא אותיות דדין" (שם, שם). כלומר, מה שמחבר שמים וארץ זה הסלם - גימטריה סיני, זו התורה.

ואף ההבטחה על גורלו ונצחיותו נאמרה כאן. "והנה אנכי עמך, ושמרתיך בכל אשר תלך, והשיבותיך אל האדמה הזאת". ועם רדתו לגלות הארוכה בבית לבן, הובטח לו שישוב לאדמת הקודש, "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" (בראשית כח, טו). ואכן לאחר שנים של גלות קשה, חוזר יעקב ארצה, ומעשה אבות סימן לבנים. נתבונן בדבריו של הרש"ר הירש:

"ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (שם לב, כה). כאן מתוארת הגלות הארוכה בצורה מיניאטורית. יעקב נאבק עם שרו של עשו כל הלילה הארוך של הגלות, אך הוא מחזיק מעמד: "וירא כי לא יכול לו" (שם שם, כו). אמנם הגוי מצליח לפגוע ביעקב, אך לא להפילו. הרגל מסמלת את הצד החומרי והכלכלי של האדם. הוא המעמיד אותו על הקרקע, ואלו הם נכסיו וקניניו של האדם. גיד הנשה הוא המקשר בין הרגל לגוף, והוא המאפשר את יכולת העמידה של האדם. הוי אומר, במשך כל אותו מאבק לילי, השתדל יריבו של יעקב להשמיט את הקרקע מתחת לרגליו, לשלול ממנו את אפשרות הקיום בארץ. דבר זה לא עלה בידו. אך הוא הצליח להחליש את כוחו החמרי, והוא מנע בעדו מלהשתמש בסגולותיו וכוחותיו הטבעיים להליכה מאוששת בארץ.

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" (שם שם, לב). במשך כל אותו מאבק, לא יכול שרו של עשו לנצח ולהפיל את יעקב, אך עלה בידו לנתק את גידיו, ולמנוע בעדו מלהשתמש בכוחותיו החומריים. כך יצעד יעקב בדרכו בהיסטוריה: כצולע, בלי יכולת לעמוד על שתי רגליו, ללא עמידה והליכה מאוששת. וחוסר מעמד

זה הנו תנאי הכרחי לפקוח את עיניו של עשו. אילו עמד גם יעקב בראש ארבע מאות אנשיו, הרי עמידתו הבלתי מנוצחת לא יכלה להיות לאצבע א-להים בהיסטוריה. 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה', לא יאכלו את גיד הכניעה והחולשה החומרית. מדי הסבם לאכול תתייצב האזהרה מתוך ספר מסעות חייהם, לוותר מרצון על הגיד הזה, ולוותר על כוחם הנמסר ביד עשו. אל יתלו בו את קיומם, אל יראו עצמם מופקרים, חסרי ביטחון בחליפות העתים, כיוון שאינם חגורים בחרבות כעשו, ואף צעדיהם בארץ אינם מאוששים. כוחו של יעקב-ישראל תלוי בכוחות אחרים נעלים יותר, שחרבו של עשו לא תוכל להם. בשעה שיעקב נופל, הרי סיבת נפילתו אינה במיעוט כוחו החומרי. הוא נופל מתוך שלא השכיל לקיים לעצמו את שמירת אלוהיו. בשעה שישראל עומד, הרי סוד עמידתו הוא לא בסעד החמרי האיתן, אלא בכוח א-לוהיו, הנושאו על כנפי נשרים.

אך כאשר מודה עשו שאינו יכול ליעקב, ומבקש להיפרד ממנו בשלום - 'ויאמר שלחני כי עלה השחר' - אין יעקב מוכן להרפות ממנו. כל עוד הלילה שולט, נראים הדברים כאילו ידו של היריב על העליונה. אך בשעה שהשחר מאיר, ומתחילה גאולתם של ישראל, הרי יעקב הוא הקובע את תנאי סיום המאבק. ותנאי זה הוא הכרחי לסיום: ההכרה שיעקב אינו ראוי לשנאה, אלא מקור לברכה לאנושות. כאן תתקיים סוף סוף ההבטחה הא-להית לאבות, 'ונברכו בך כל משפחות האדמה', כאשר כולם יודו שהבכורה והברכה שייכת ליעקב. 'ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני': הודה לי על הברכות שברכני אבי, 'ויברך אותו שם'. נראה שכך פירושה. דוקא שם זכה יעקב להכרת הברכה. שם, בגבול, עם שובו לארץ עתידו, בלכתו בדרכו העצמאית להתפתחות הרוח היהודית וליעודו של אברהם. כך יזכו גם בניו להכרה ולברכה. לא בעזרת טמיעה קוסמופוליטית בזרם האומות, אלא דוקא שם, עם שובם המלא לתעודתם והתבודדותם שתתגשם לעד על אדמת ישראל.

"ויזרח לו השמש" (בראשית לב, לא). לפני עשרים שנה שקעה לו

השמש כשיצא מארץ מולדתו ונכנס לעידן הגלות 'וילן שם כי בא השמש', ומאז נמשך הלילה הארוך, עד שהודה לו על הברכות, ואז חזרת השמש לזרוח (פירוש הרב הירש, שם).

עד תור הגאולה העתידה השפענו על העולם רק לימודי חובות, מוסר וצדק היוצא מדעת א-להים אמת. וחובות אין העולם חפץ לקבל, ואם הוא מקבל, נשאר בלב טינא על המעורר הראשי לידיעת החובה, שאינה נותנת לנפש הברברית להתפשט בכל מאווייה. אבל בבא התור של אור העולם להגלות, יודע לעולם שדרכי החיים של העונג האמיתי אנחנו משפיעים בעולם, את אושר החיים הנותן לו את ערכו, אשר מבלעדיו הוא שלול כל ערך, ועונג ואושר זה דבר השווה לכל, עכ"פ לחשוק בו, ואת המקור המשפיע אושר ועונג מכבדים ומחבבים. וע"כ 'יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי' (אורות, עמ' קמז).

הלקח לדורנו

המחשבה שאפשר להגיע לסיום המאבק בין ישראל לאומה"ע ע"י ויתור על ענייני מהות והתפשרות, היא רעיון עוועים. שהרי לא סיבה זו או אחרת היא מקור השנאה, אלא התוכן הפנימי והמגמה, היא המבדילה בין ישראל לעמים; וע"כ דווקא בעמידה על יסודות היהדות כוחנו, ולא ויתור על עניינים מהותיים.

על הדרישה שהיתה בזמנו, שהיהודים יכריזו שאין להם תביעת בעלות על הכותל, ואם הם לא יעשו כן, יפרצו פרעות מצד הערבים - כתב הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: "לא ברפיון רוח ותרני ביחס למקום קדשנו נשיג בטחון שלומנו ומשמרת חיינו, לא מתוך כך יבושו ויסוגו שונאינו וכו', ואך בהתחזקותנו ברצוננו בו וממנו, יסוד המשך קיומנו" (לנתיבות ישראל, עמ' 60).

יעקב אבינו יסד את בית ישראל: "אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, ויעקב קראו בית" (פסחים פח ע"א). ומפרש הרב קוק זצ"ל, שאברהם עסק בפרסום האמונה הכללית, המופשטת, בלא לירד לפרטי הדרכה ומצוות. אמונה כללית זו שייכת גם לאומות העולם, וע"כ קראו לבית המקדש הר,

שמפורסם וגלוי לכול; וכן יצחק קראו שדה. אך יעקב קראו בית, משום שהוא נכנס ומסתגר בתוכו, ואין לאחר רשות להיכנס לתוכו. וכך בנה יעקב את משפחתו עפ"י הדרכה א-להית של מצות ומעשים שאינם שייכים לשאר העמים (אגרות הראי"ה ג, עמ' י-יא).

בתחילה בנה יעקב מצבה, שכן "המצבה היתה אהובה בזמן האבות ושנואה בזמן הבנים" (רש"י, דברים טז, כב), משום שמצבה היא דבר גלוי שנעבד ע"י כולם, לא כן הבית, שם אין רשות לכל אחד להיכנס. אולם בזמן הבנים הבית הוא מקום העבודה, בניתוק משאר העמים, ובהתייחדות לעצמם. וע"כ אמר יעקב: "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, יהיה" לעתיד לבוא "בית א-להים" (בראשית כח, כב), משום שיעקב פנה מהדרך הכללית של האבות כדי לבנות את משפחתו בבית.

אולם באחרית הימים נאמר: "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וכו' והלכו עמים רבים ואמרו 'לכו ונעלה אל הר ה'' (ישעיהו ב, ב-ג). הפעם, יאמרו העמים, לא נסתפק עוד באמונה הכללית המופשטת של אברהם שקראו הר, אלא נכנס "אל בית א-להי יעקב", ושם נלמד יותר פרטים והדרכות מעשיות שלימד יעקב בבית. משום שהניסיון הוכיח, שלא די באמונה המופשטת, אלא חייבים ללמוד גם את פרטי המעשים, "ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (שם).

ודווקא יעקב, המסתגר ומתבודד בביתו, זוכה בסופו של דבר להתפשטות והרחבה. "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" - "נחלה ללא מצרים" (שבת, קיח ע"א). "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה" (בראשית כח, יד).

אבל כשמגיע יעקב למצרים, הוא מודיע לפרעה "לגור בארץ באנו" (שם מז, ד), גרים ולא תושבים; ויוסף מושיב אותם בארץ גושן, נבדלים מהמצרים.

וזהו שהבטיח לו הקב"ה "אל תירא מרדה מצרימה, אנכי ארד עמך, ואנכי אעלך גם עלה, ויוסף ישית ידו על עיניך" (שם מז, ג). ומפרש הנצי"ב, שעינו של אדם, היינו תשוקתו ועיקר מאווי, כמו "לא יגרע מצדיק עינו" (איוב לו, ז), היינו מבוקשו. ותשוקתו של יעקב רמוזה במקום אחר: "וישכן ישראל

ב ט ח ב ד ד ע ין י ע ק ב " (דברים לג, כח), היינו שתשוקתו של יעקב שישראל ישבו בדד, ואז ישכנו בטח. אלא שמיד לאחר מות יוסף, ביקשו ישראל להשתלב בין המצרים, "ותמלא הארץ אותם" (שמות, א, ז; ראה בית הלוי עה"ת, פרשת שמות), ויצאו מארץ גושן, ואף הפרו ברית מילה כדי לטשטש את הייחוד הישראלי (שמות רבה, א, ח), ולהיות כשאר המצרים. ודווקא ניסיון זה להתערות בקרב המצרים גרם לריבוי השנאה, "ויקוצו מפני בני ישראל" (שמות א, יד). והיתה זו השגחה א-להית כנאמר בתהילים, "הפך לבם לשנוא עמו" (קה, כה). ואכן זו היא דרך ההשגחה העליונה לשמור את ישראל מפני התבוללות בין העמים.

וכך פירש הנצי"ב את הפסוק "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב"

(במדבר כג, יט):

לא כדרך כל אומה ולשון כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם, משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם יותר משהיו נפרדים מהם. אבל לא כן עם ישראל, כשהוא לבדד ואינו מתערב עמהם - ישכון במנוחה ובכבוד, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ואין איש מתחרה עמו. ובגוים - כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם, לא יתחשב - אינו נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם, וכדאיתא בסנהדרין ק"ד א', אני אמרתי "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב", עכשיו - "איכה ישבה בדד". פירוש: רצוני היה שיהיו בדד, שלא יתערבו עם אומות העולם, אז יהיו בטח, עכשיו שתשוקתם היה להשתוות עם אומה"ע, נעשו בדד מהם, ואין אומה מחשבת אותם להתערב עמם. ובפסחים קיח ב': "בזר עמים קרבות יחפצו" (תהילים סח, לא), מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אומה"ע - קריבות שהיו חפצים בהם. ובשמו"ר א', שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה, אמרו נהיה כמצרים. מה עשה הקב"ה? 'הפך לבם לשנוא עמו'. פירוש, שהם חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך, שמצרים בדלו עצמם מישראל וכו' ע"כ היו נבזים בגוים ככלי אין חפץ בו (העמק דבר במדבר, שם).

האפשרות של השפעה על אומות העולם איננה בדרך של התערבות וקירבה

אליהם, אלא דווקא בהתייחדות והתבודדות. משל נאה כתב ע"ז הנצי"ב (העמק דבר, הוספות מכת"י, בראשית יד, טו). אומה"ע נדמו למים - "הוי המון עמים רבים, כהמות מים יהמיון" (ישעיהו יז, יב), ואילו ישראל נמשלו לאש - "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה" (עובדיה א, יח). כאשר המים נפגשים עם האש, הם פועלים על האש ומכבים אותה. אך כאשר יש דבר המפריד ביניהם, כגון מים הנמצאים בסיר ששפתו אותו על האש, אז דווקא האש היא הפועלת על המים ומחממת אותם. וכך ישראל, כשהם במגע ישיר עם אומה"ע, הם נפגעים על ידם, אך כאשר יש דבר המבדיל ביניהם, הם אלו המשפיעים על אומה"ע.

וכן מסופר במסכת ברכות:

מעשה וגזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה. מה עשה רבי עקיבא? הלך והקהיל קהילות ברבים וישב ודרש. מצאו פפוס בן יהודה. א"ל, עקיבא, אי אתה מתיירא מפני אומה זו? א"ל, אתה פפוס שאומרים עליך חכם אתה, אי אתה אלא טיפש. אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן, אמר להם, מפני מה אתם רצים? אמרו לו, מפני רשתות ומכמורות הבאות עלינו. אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם? אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פיקח שבחיות אתה, לא פיקח אתה אלא טיפש. ומה במקום חיותנו אנו מתייראים, במקום מיתתנו לא כ"ש? ואף אנו כך, בזמן שאנו עוסקים בתורה, דכתיב בה 'כי הוא חיך ואורך ימיו', אנו מתייראים, כשאנו פוסקים מדברי תורה על אחת כמה וכמה. אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו, פפוס, מי הביאך לכאן. אמר לו, אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לי שנתפסתי על דברים בטלים (סא ע"א).

טענתו של פפוס היתה, שבמצב דחוק ולוחץ, יש לוותר על הייחוד המאפיין את היהדות, ולהצניע את התורה, כדי לא להבליט את המפריד, ולהידמות יותר לשאר העמים. ורבי עקיבא הסביר לו ש"אם נרופף את

הקשר הלאומי, שהוא לנו המובטח והמלא חיים, הוא הקשר הבא מכח התורה, ונבטח על קישורים לאומיים אחרים, שהם לא נכוננו לנו בתור קשרים עיקריים ואינם הולמים לתכונותינו וטבע לאומינו, ודאי לא יעלה בדיננו כלום. את שנאת העמים לא נמעט בזה, ואת כוחנו הפנימי נחליש ונדלדל" (עין א"ה, שם).

ולבסוף כשנתפס גם פפוס, הודה לר"ע: "אשריך שנתפסת על ד"ת, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים".

הדעה הרוממה והאמיתית הזאת הראתה בפועל, כי מצאו תואנה גם ביהודי המתאמץ להסתיר את לאומיותו הפנימית האמיתית, לאומיות הנובעת מצד תורתו. ואז בנפלו בפח ייחר לו על היותו מוג לב ונמהר להצפין את סגולתו, כדי למצוא עי"ז חן בעיני שונאי עמו, והיא לא תצלה, כי אין השנאה מחוסרת עלילות. ע"כ אשרי איש טהור לב וטהור כפים, גבור ברוחו העומד על נפשו ונפש עמו, ומחזיק בעץ החיים של תורה גם בעת אשר ימררוהו אויביו, "יבטח בשם ה' וישען בא-לוהיו" (ישעיהו ג, ז) (עין א"ה, שם).

בספר אורות ביאר הרב קוק זצ"ל בהרחבה את השקפת היהדות, שלצורך עלייה מוסרית מחוייבים ישראל לעמל נורא ולמסירות נפש, בניגוד לאומות העולם שנדמה להם שבאמונה בלבד כבר יתאפשר להם לעוף לגן עדן, כשכל הרצח והתיעוב וכל אוצר הרעה יישאר בעינו. ולמטרה זו הועמד עם ישראל במרכז האנושות, כלב באברים, כדי שבסופו של התהליך יתברכו בו כל העמים. וכך סיים הרב את המאמר:

קץ יושם לכל אותו החושך, יכיר האדם וידע, כי כל עמלו צריך שירוכז לטוהר הנפש. האפשרות של הטוהר בתכונת העמים טעונה היא מילוי של ריכוז, שהוכן כבר מאז ע"י אותה ההכנה הגדולה, שהפליאה יד ד' לעשות ע"י אותה האומה הנפלאה, "לְכֹזֵה נֶפֶשׁ, לַמִּתְעַב גּוֹי, לַעֲבַד מוֹשְׁלִים, מַלְכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שְׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ, לַמַּעַן ד' אֲשֶׁר נֶאֱמַן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָר" (ישעיהו מט, ז). "הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאומים הן גוי לא-תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו, למען ד' א-להיך ולקדוש ישראל כי פארך" (שם נה, ד-ה).

החפץ של העמדת גוי אחד בעולם בתור ממלכת כהנים וגוי קדוש, שהוא צריך להיות למופת על האור העליון הא-להי החודר בחיי העמים, שרק בהיותו מצוי ועומד, בהיותו חסון וחפשי, בהיותו שב לבנינו ולאושרו, אחרי כל הופעותיו המרובות בעבר, אחרי כל נסיונותיו הקשים, אחרי כל צרפיו ולבנויו, בשוּבו עם כל דעותיו ועם כל קניניו, עם כל רכוש נשמתו וכשרון חייו, עם כל טהרתו הגופנית, הגזעית והאמונית, עם כל תוכן ההופעה הא-להית, שהיא לו למורשה ושסגולת ארצו מגדלתו ומרחבתו. אז ע"י אותה הידידות הפנימית שהוא יכול להראות לאומות העולם תחת כל המשטמה והרדיפות אשר קבל מהם, ע"י כל הכבוד וההשתוממות אשר כל הגויים כולם יוכלו להראות עליו תחת כל הבוז והחרפה אשר טפלו עליו, ע"י כל אותה התשוקה של ההתחברות וההקעות עם עם ד' אלה, עם נחלת ד', אשר סגולת הקודש בטהרתה לטהרת החיים ספונה בו, אשר רק ע"י חקוי ארוך, ע"י הדרגה של העמקה דורית יכולה היא לצאת אל הפועל במידה הגונה גם בשאר העמים בכל האדם אשר על פני האדמה - אז יבורר לכל, כי סגולת הקודש אינה סגולה זולה, שיכולה להנטל בכל ידים מסואבות, כי אם סגולה העולה בעמל נורא במסירות נפש קבועה, וע"י זכות נחלת קודש של אבות לבנים נושאי עולם באהבה ושומרים דרך ד' בכל עז. אז יוסרו פני הלוט מעל כל העמים והמסכה הנסוכה על הגוים, ואותה הותרנות של המינות תוכר כמו שהיא בתור מטבע פסולה, המסמאה את העינים ומטמאה את הנפשות, מרבה רצח ודם וכל תועבה. "ד' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה, אליך גוים יבואו מאפסי ארץ, ויאמרו: אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל" (ירמיהו טז, יט), "ונשגב ד' לבדו ביום ההוא, והאלילים כליל יחלוף" (ישעיהו ב, יז-יח), "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים" (ישעיהו יא, ט). (אורות, עמ' לג).